

РОЗДІЛ 3 ІНДОІРАНСЬКІ МОВИ

УДК 82.091

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.1.21>

АКЦЕНТНІ ТИПИ ДАВНЬОПЕРСЬКИХ ДІЄСЛІВНИХ СЛОВОФОРМ

ACCENTUATION TYPES OF OLD PERSIAN VERB WORD FORMS

Поздняков К.О.,

orcid.org/0000-0001-6196-9809

*викладач кафедри східної і слов'янської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

У статті розглядається проблема акцентуації у давньоперській мові, а саме класифікації давньоперських дієслівних словоформ за формальними акцентними ознаками. Матеріалом дослідження слугував реєстр давньоперських дієслів, до якого увійшли 242 словоформи. Реєстр шляхом механічної вибірки було сформовано на матеріалі трьох глосаріїв давньоперської лексики. Для релевантного дослідження всі зареєстровані словоформи мають виключно індоєвропейське походження. Для зменшення випадків аномальної акцентуації до сформованого реєстру не потрапили словоформи, які мають нечітку етимологію, спорадичну або мінімальну представленість у тексті, а також словоформи з графічними дефектами або можливими орфографічними помилками.

За допомогою наявних в іранському порівняльно-історичному мовознавстві методичних прийомів у зареєстрованих дієслівних словоформах був виділений наголошений склад. Зважаючи на якісні характеристики наголошеного складу зареєстровану лексику було розподілено на вісім акцентних типів. Відповідно до розташування наголошеного складу в словоформі кожен акцентний тип було розподілено на акцентні моделі, загальна кількість яких становить 21 модель. Разом із розподілом словоформ за акцентними типами автором було виконано статистичний аналіз кожного акцентного типу та наведено результати цього аналізу в абсолютних та відносних показниках.

Для кожного акцентного типу подано коментар, який надає пояснення щодо функціонування та діахронічних особливостей кожного акцентного типу. Також у статті висвітлено вплив акцентуації на морфологію, морфонологію та фонологічні характеристики зареєстрованої лексики. Стаття насичена великою кількістю прикладів для кращої ілюстративності результатів дослідження.

Результати актуального дослідження можуть бути використані у подальших розвідках фонологічної системи давньоперської мови, а також інших іранських мов.

Ключові слова: акцентні типи, історична акцентологія, діахронічна інтерпретація, надсегментна фонологія, давньоперська мова, індоєвропейські студії.

The article deals with the problems of Old Persian accentuation, namely classification of verb word forms according to their formal accentuation features. The author uses the register of 242 verb forms as a material of the current research. This register consists of word forms that were selected from three glossaries of Old Persian lexicon by using mechanical selection method. For relevant research, all verb word forms using in this article have exclusively Indo-European origin. For avoiding cases of unusual accentuation patterns the word forms register doesn't contain word forms with the etymological uncertainty, sporadic or minimal appearance in original cuneiform texts. Besides the author doesn't use word forms with possible orthographical mistakes or graphical defects.

The author identifies stressed syllables in the selected verb word forms by using comparative methodology. The available lexicon was distributed into eight accentuation types, each of them consisting of verb word forms with a stressed syllable of the same quality. According to the position of the stressed syllable in a verb word form every accentuation type was divided into accentuation models, the total number of which is 21 units. In addition to the distribution of word forms by accentuation types the author presents the statistical analysis of each accentuation type and model.

The author gives a linguistic commentary within each accentuation type that explains the functioning and diachronic evolution of the type. This paper shows accentuation influence on morphology, morphophonology and phonological characteristics of Old Persian verbs. The article contains many examples for better illustration of the research results. The current paper may be useful in future researches of phonological system of Old Persian language or other Iranian languages.

Key words: accent paradigm, historical accentology, language reconstruction, lexical adoptions, writing system.

Постановка проблеми. Дослідження у царині історичної акцентології є важливим етапом на шляху порівняльно-історичного висвітлення певної мертвої мови і органічним поєднанням результатів аналізу та реконструкції її фонологіч-

ного та морфологічного рівнів. Матеріал, поданий нижче, є частиною загального дослідження, присвяченого акцентній системі давньоперської мови, її складової структури та притаманним цій мові морфонологічним процесам. Дослідження

акцентних типів давньоперських дієслівних словоформ стало можливим завдяки накопиченню значного методологічного інструментарію, який десятиріччями формувався на матеріалі багатьох індоєвропейських мов, зокрема санскриту, авестійської та давньогрецької. Важливою особливістю дієслівних словоформ, що впливає на релевантність результатів дослідження у порівняльно-історичному контексті, є відносно низький рівень неіндоєвропейських запозичень, що надає змогу зменшити діахронічний шум під час аналізу зареєстрованої лексики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вихідним положенням для дослідження давньоперської акцентуації слугує гіпотеза Е. Бенвеніста, який зважаючи на близьку генетичну спорідненість та схожість фонологічної системи давньоперської мови та санскриту припустив, що для визначення місця наголосу в давньоперських словоформах слід використовувати санскритські правила наголосу [1]. Тобто, наголошеним був другий склад із кінця, якщо такий склад був довгим. Якщо ж такий склад був коротким, наголос падав на третій склад із кінця, незалежно від його довготи (детальніше про складоподіл у давньоперській мові див. [2]). Пізніше гіпотезу Бенвеніста підтвердили В. Расторгуєва та Дж. Едельман, які звернули увагу на те, що на шляху змін, які спіткали давньоперську мову при переході у середньоперську, відбулася масова елімінація останнього голосного звуку у словоформі [3]. Таке явище вказує на системну відсутність наголосу на останньому складі словоформи і свідчить про те, що давньоперський наголос був рухомим зв'язаним.

Дослідженням акцентної системи давньоперської мови також були присвячені роботи В. Хінца [4], Р. Кента [5], П. О. Шарво [6], В. Брандштейна та М. Меєрхофера [7].

Постановка завдання. Завдання актуального дослідження полягає у побудові системи акцентних класів, за якими можна розподілити всі дієслівні словоформи, наявні у корпусі давньоперської мови, засновуючись на якісних та дистрибутивних характеристиках їх наголошених складів, а також висвітлити фонологічні, морфологічні та морфонологічні процеси, які є характерними для кожного із цих класів. Для виконання поставленого завдання слід виконати такі методичні процедури: 1) сформувати реєстр давньоперських дієслівних словоформ шляхом механічної вибірки з корпусу давньоперської лексики; 2) розподілити зареєстровану лексику на класи за типом наголошеного складу; 3) у межах кожного

класу розподілити лексику на підкласи відповідно до позиційних особливостей наголошеного складу; 4) здійснити діахронічний опис класів та підкласів зареєстрованих словоформ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Акцентними типами дієслівних словоформ (далі ДАТ) ми будемо називати класи дієслівних словоформ, до яких входять словоформи з якісно однаковим наголошеним складом. Підкласи таких класів ми будемо називати акцентними моделями (далі М). До акцентних моделей віднесено дієслівні словоформи із якісно однаковим наголошеним складом та однаковою позицією наголошеного складу у словоформі. Таким чином, кожна дієслівна словоформа належить до певного акцентного типу та певної акцентної моделі.

Реєстр дієслівних словоформ загальною кількістю 242 словоформи було сформовано шляхом механічної вибірки з глосаріїв давньоперської мови Р. Кента [5], В. Хінца [4] та А. Баченхеймера [8].

Для визначення наголошеності складу було застосовано правило Е. Бенвеніста, але з певним уточненням щодо наголошеності складів типу V. Склади цього типу представлені у зареєстрованих давньоперських дієслівних словоформах лише в ініціальній позиції. На відміну від іменників, де склади такого типу входили до кореня або префікса словоформ [9], у давньоперських дієсловах майже у всіх словоформах цей склад на морфемному рівні представляє аугмент. Аугмент не зазнав діахронічного розвитку і не вплинув на подальший фонологічний та морфологічний образ словоформ, у яких зустрічався. З огляду на це можна припустити, що морфема, яка не залишила по собі жодного сліду, навряд чи було наголошеною. Отже, у двох- або трьохскладових дієслівних словоформах в імперфекті або аористі, де за правилами наголошеним повинен був би бути перший склад, тобто аугмент, наголос переставляється на один склад вправо.

Нижче розглянуто та надано детальний опис акцентних типів давньоперських дієслів.

До ДАТ1 із наголошеним прикритим відкритим складом CV входять 86 словоформ (35,54% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ), АТ1 складається із 4 акцентних моделей:

1) ДАТ1М1 – реалізує словоформи із наголошеним складом CV в ініціальній позиції. До цієї моделі входять 16 словоформ (6,61% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). У 15 словоформах, що входять до цієї моделі, наголошеним є корінь, напр. *bāratuv* (нехай він принесе) – CV'/CV/CVC, 3 ос. одн. імпер. [8, р. 156; 4, s. 129;

5, р. 200]; *bávatiy* (він стане) – $C\check{V}/CV/CVC$, 3 ос. одн. пр. [8, р. 157; 4, с. 129; 5, р. 200]. У словоформі *víyakan* (він знищив) – $C\check{V}/CV/CVC$, 3 ос. одн. імпер. [8, р. 240; 4, с. 157; 5, р. 178] наголошеним є префікс *vi-* (поза чимось). Варто зазначити, що у середньоперській мові цей префікс перетворився на *bi-*, граматикувався із значенням недоконаного стану дії і залишився наголошеним, у сучасній перській мові той же префікс *be-*, але вже із зміненим голосним, також завжди стає наголошеним.

2) До **ДАТ1М2** входять дієслівні словоформи із наголошеним другим від початку складом CV . Ця акцентна модель є найбільш представленою, до неї входять 59 словоформ (24,38% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). У більшості словоформ, що входять до цієї акцентної моделі наголос припадає на корінь, напр. *abáram* (я принес) – $CV/C\check{V}/CVC$, 1 ос. одн. імпер. [8, рр. 121; 4, с. 119; 5, р. 200]; *abávam* (я був) – $V/C\check{V}/CVC$, 1 ос. одн. імпер. [8, рр. 122; 4, с. 119; 5, р. 200]; *ahániy* – $V/C\check{V}/CVC$ (я був би) 1 ос. одн. кон. [8, рр. 127; 4, с. 121; 5, р. 174]. Також до цієї моделі входять 7 словоформ із наголошеним префіксом, напр. *atíyāiš* (він пішов) – $V/C\check{V}/CVC$, 3 ос. одн. імпер. [8, р. 144–145; 4, с. 126; 5, р. 186]; *avárada* (я вибив) – $V/C\check{V}/CVC$, 1 ос. одн. імпер. [8, рр. 149; 4, с. 127; 5, р. 206]; *avániya* (він був заповнений) – $V/C\check{V}/CVC$, 3 ос. одн. пас. [8, р. 151; 4, с. 128; 5, р. 206].

3) Модель **ДАТ1М3** із наголошеним третім від початку складом CV реалізована у 8 словоформах (3,3% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ), напр. *aduríjīya* (він збрехав) – $V/CV/C\check{V}/CV/CV$ 3 ос. одн. імпер. [8, рр. 126; 4, с. 120; 5, р. 191]; *akunávaša* (вони зробили) – $V/CV/C\check{V}/CV/CV$ 3 ос. мн. акт. [8, рр. 131; 4, с. 122; 5, р. 179]. В усіх словоформах, що входять до цієї моделі, наголошеним є корінь.

4) Словоформи із наголошеним четвертим від початку складом CV представлені у **ДАТ1М4** та складають три одиниці (1,24% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). У двох словоформах, що входять до цієї моделі, наголошеним є кореневий склад, а саме в *aduríjīyašan* (вони збрехали) – $V/CV/CV/C\check{V}/CV/CVC$ 3 ос. мн. імпер. [8, рр. 126; 4, с. 120; 5, р. 191] та *patiyafrásīya* (його зачитали) – $CV/CV/CVC/C\check{V}/CV/CV$, 3 ос. одн. імпер. пас. [8, р. 210; 4, с. 149]. Наголошеним є закінчення у словоформі *nīyarinθīya* (він був написаний) – $CV/CV/CVC/C\check{V}/CVC$, 3 ос. одн. імпер. пас. [4, с. 146].

ДАТ2 реалізує словоформи із наголошеним прикритим відкритим складом $C\check{V}$. Цей акцент-

ний тип, як і у випадку з іменними словоформами, є найпоширенішим, до нього входять 92 словоформи (38,02% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). **ДАТ2** складається із 5 акцентних моделей:

1) **ДАТ2М1** представляє наголошений склад $C\check{V}$ в ініціальній позиції, до цієї моделі входять шість словоформ (2,47% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ), напр. *dīdiy* (ти побач) – $C\check{V}/CVC$, 2 ос. одн. імпер. [8, р. 166; 4, с. 132; 5, р. 191]; *gaúbatiy* (він каже) – $C\check{V}/CV/CVC$, 3 ос. одн. пр. мед. [8, р. 173; 4, с. 135; 5, р. 182]. В усіх словоформах **ДАТ2М1** наголошеним є склад, що входить до кореня.

2) **ДАТ2М2** є другою за поширеністю дієслівною акцентною моделлю, вона представлена 46 словоформами із наголошеним складом $C\check{V}$ у другій від початку позиції (19% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). У словоформах цієї моделі наголос падає на кореневі та префіксальні морфеми. Більшість словоформ **ДАТ2М2** мають наголошений склад у межах кореня, напр. *adā* (він створив) – $V/C\check{V}$, 3 ос. одн. аор. [8, р. 123; 4, с. 120; 5, р. 188]; *frātāyāta* (він наказав) – $CC\check{V}/C\check{V}/CV/CV$, 3 ос. одн. імпер. мед. [8, р. 170; 4, с. 134; 5, р. 201]. Також у деяких словоформах наголос від початкового складу кореня перейшов на останній через його обважнювання унаслідок злиття у довгий голосний кінцевого короткого голосного кореня і початкового короткого голосного особового закінчення, напр. *bavātiy* (я стану) – $CV/C\check{V}/CVC$, 1 ос. одн. пр. [8, р. 157; 4, с. 129; 5, р. 200]; *bavātiy* (він би став) – $CV/C\check{V}/CVC$, 3 ос. одн. кон. [8, р. 156; 4, с. 129; 5, р. 200].

Словоформи із наголошеним префіксом також мають подовження наголошеного голосного, яке виникло через зрощення префікса та аугмента, напр. *avāhryda* (він пішов) – $V/C\check{V}/CV/CV$, 3 ос. одн. імпер. [8, р. 203; 4, с. 147; 5, р. 169]; *parābara* (він вкрав; він забрав) – $CV/C\check{V}/CV/CV$, 3 ос. одн. імпер. [8, р. 202; 4, с. 147; 5, р. 200].

Етимологічно цікавим убачаються словоформи *parāidīy* (ти відправляйся) – $CV/C\check{V}/CVC$, 3 ос. одн. імпер. [8, р. 203; 4, с. 147; 5, р. 169] та *parīdīy* (ти відправляйся) – $CV/C\check{V}/CVC$, 3 ос. одн. імпер. [8, р. 203; 4, с. 147; 5, р. 169], обидві словоформи мають однакове значення і є або діалектними варіантами однієї лексеми, або демонструють поступовий розпад давньоперських дифтонгів та їх перехід до довгих монофтонгів. Варіант із фонологічним переходом вбачається більш ймовірним, на його правильність вказує те, що слововживання *parāidīy* наявне лише у Бегістунському написі, а у всіх наступних ахемідських текстах ми вже зустріча-

емо *parīdiy*. Тим не менш, помилкою було б вважати, що давньоперські дифтонги повністю зникли ще на початку давньоперської писемної епохи, оскільки їх вживання фіксується навіть у найпізніших текстах Артаксеркса III. Проте, вочевидь, можна стверджувати, що стягнення наголошеного дифтонгу у довгий голосний, яке повністю завершилось у середньоперській мові, почалось ще за 500 років до формальної появи цієї мови.

3) До **ДАТ2М3** із наголошеним третім від початку складом $C\check{V}$ зібрано 30 словоформ (12,39% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). Ця акцентна модель має такий же спектр морфемної наголошеності як і попередня, до неї входять словоформи із наголошеним коренем, напр. *niyaṣārayam* (я відновив) – $CV/CV/C\check{V}/CV/CVC$, 1 ос. одн. імп. [8, p. 200; 4, s. 146; 5, p. 188]; *apagaudaya* (ти сховаєси) – $V/CV/C\check{V}/CV/CV$, 2 ос. одн. ін. [8, p. 136; 4, s. 124; 5, p. 182]; словоформи із наголошеним коренем у наслідок обтяження останнього кореневого голосного, напр. *agr̥bāya* (він захопив) – $V/CV/C\check{V}/CV$, 3 ос. одн. імп. [8, pp. 126; 4, s. 121; 5, p. 183]; *dārayāmiy* (я володію) – $C\check{V}/CV/C\check{V}/CVC$, 2 ос. одн. кон. [8, p. 237; 4, s. 156; 5, p. 178]; словоформи із наголошеним префіксом у наслідок зрощення з аугментом, напр. *patiyābaram* (я повернув) – $CV/CV/C\check{V}/CV/CVC$, 3 ос. одн. кон. [8, p. 210; 4, s. 149; 5, p. 200]; *patiyāišan* (вони підкорилась) – $CV/CV/C\check{V}/CVC$, 3 ос. одн. імп. [8, p. 210; 4, s. 149; 5, p. 169].

4) У **АТ2М4** із наголошеним четвертим від початку складом $C\check{V}$ входять 8 словоформ (3,3% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). В усіх словоформах наголошеним є корінь, напр. *abiyajāvayam* (я додав) – $V/CV/CV/C\check{V}/CV/CVC$, 1 ос. одн. імп. [8, pp. 122; 4, s. 120; 5, p. 185]; *paribarāhadiš* (ти захистив би їх) – $CV/CV/CV/C\check{V}/CV/CVC$, 2 ос. одн. кон. [8, p. 204; 4, s. 147; 5, p. 200]. Також наявні словоформи із наголошеним коренем на морфемному стику, напр. *paribarāhiy* (ти піклувався би) – $CV/CV/CV/C\check{V}/CVC$, 2 ос. одн. кон. [8, p. 204; 4, s. 147; 5, p. 200].

5) **АТ2М5** із наголошеним п'ятим від початку складом $C\check{V}$ реалізовано у двох словоформах (0,83% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ) із наголошеним коренем на морфемному стику, а саме *apagaudayāhiy* (ти сховав би) – $V/CV/C\check{V}/CV/C\check{V}/CVC$ 3 ос. одн. кон. [4, s. 124; 5, p. 182]; *apagaudayāhiy* (ти сховав би) – $V/CV/C\check{V}/CV/C\check{V}/CVC$ 3 ос. одн. кон. [4, s. 124; 5, p. 182].

До **ДАТ3** зібрані словоформами із наголошеним прикритим відкритим складом CCV . У результаті аналізу виділено чотири дієслівні словоформи (1,65% від усіх зареєстрованих діє-

слівних словоформ), що відносяться до цього акцентного типу. **ДАТ3** містить 2 акцентні моделі реалізовані у 3 канонічних формах:

1) **ДАТ3М1** із наголошеним першим складом CCV представлено дві словоформами (0,83% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ), а саме *frāthiyaiš* (я відправив) – $CC\check{V}/CV/CVC$, 1 ос. одн. імп. [8, pp. 172; 4, s. 134; 5, p. 198]; *stābava* (бунтує) – $CC\check{V}/CV/CV$, 2 ос. одн. імпер. [8, p. 216; 4, s. 151; 5, p. 210]. Всі словоформи мають наголошений корінь.

2) **ДАТ3М2** із наголошеним складом CCV у другій від початку позиції реалізує дві словоформи (0,83% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ) – *ahmāhi* (ми є) – $V/CC\check{V}/CV$, 2 ос. мн. пр. [8, pp. 132; 4, s. 121; 5, p. 174]; *āištata* (він встав) – $\check{V}/CC\check{V}/CV$, 3 ос. одн. імп. [8, pp. 128; 4, s. 121; 5, p. 210]. Всі наголошені склади словоформ цієї акцентної моделі є також кореневими.

ДАТ4 представлено словоформами із наголошеним прикритим відкритим складом $CC\check{V}$. У результаті аналізу виділено чотири словоформи (1,65% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). Цей акцентний тип реалізовано двома акцентними моделями:

1) До **ДАТ4М1** із ініціальним наголошеним складом $CC\check{V}$ входять виключно словоформи із наголошеним префіксом *frā-*, який отримав довгий голосний наприкінці через зрощування префікса *fra-* та аугменту дієслівної словоформи, напр. *frābāra* (він розповсюдив) – $CC\check{V}/CV/CV$, 3 ос. одн. імп. [8, p. 169; 4, s. 133; 5, p. 200]; *frāhajam* (місце) – $CC\check{V}/CV/CVC$, 1 ос. одн. імп. [8, p. 169; 4, s. 134; 5, pp. 184–185].

2) До **ДАТ4М2** із наголошеним другим від початку складом $CC\check{V}$ входить лише виключно словоформи із наголошеним префіксом *frā-*, який отримав довгий голосний наприкінці через зрощування префікса *fra-* та аугменту дієслівної словоформи, напр. *frābāra* (він розповсюдив) – $CC\check{V}/CV/CV$, 3 ос. одн. імп. [8, p. 169; 4, s. 133; 5, p. 200]; *frāhajam* (місце) – $CC\check{V}/CV/CVC$, 1 ос. одн. імп. [8, p. 169; 4, s. 134; 5, pp. 184–185].

ДАТ5 реалізує словоформи із наголошеним прикритим відкритим довгим складом $CCC\check{V}$. До цього акцентного типу належать дві словоформи (0,82% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). Цей акцентний тип виражено однією акцентною моделлю:

1) **ДАТ5М1** із другим наголошеним складом, а саме *āxšnāuvaīy* (я слухаю) – $\check{V}/CCC\check{V}/CVC$, 1 ос. одн. пр. [8, p. 152; 4, s. 124; 5, p. 182]; *āxšnūmi* (я чую) – $\check{V}/CCC\check{V}/CV$, 1 ос. одн. пр. [8, p. 153; 4, s. 122; 5, p. 182].

До ДАТ6 із наголошеним неприкритим відкритим складом V на початку входить лише одна акцентна модель ДАТ6М1, яка в свою чергу, виражена лише однією словоформою, а саме *ástiy* (він є) – $\check{V}/CCVC$, 3 ос. одн. пр. [8, р. 144; 4, с. 126; 5, р. 174]. Словоформа *ástiy* є яскравим прикладом того, як акцентуація може вплинути на перерозподіл складової структури словоформи в діахронічному плані. Так, у середньоперській мові і далі у сучасній перській ми бачимо зміну *ástiy* на односкладовий *ast* після випадіння вокального ядра ненаголошеного складу.

ДАТ7 реалізує словоформи із наголошеним довгим відкритим неприкритим прикритим закритим складом $\check{V}$. До цього акцентного типу входять три словоформи (1,24% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ), які представлені акцентною моделлю ДАТ7М1 – *áiti* (він іде) – $\check{V}/CV$, 3 ос. одн. пр. [8, pp. 129; 4, с. 122; 5, р. 169]; *áxšnudi* (ми почуї) – $\check{V}/CCCV/CVC$, 2 ос. одн. імпер. [8, р. 153; 4, с. 124; 5, р. 182]. Зазначимо, що у словоформах *áišan* та *áxšnudi* наголошеним є однаковий довгий голосий, хоча морфонологічні процеси, які лежить в основі появи цього звуку відрізняються. Так, поява довгого /ā/ у складі кореневого дифтонга дієлова *áišan* пов'язана із зрощенням аугменту і початкового короткого дифтонгу кореня *-ai-* (*úmi*) [5, р. 169], що призвело до типового обважнення і без того довгого складу. У словоформі ж *áxšnudi* довгий /ā/ виступає у якості деривативного префіксу, за допомогою якого була утворена дієприкметникова основа від дієслівної основи *-xšnav-* (чути, задовольняти) [10, с. 557–560]. У подальшому *-áxšnud-* сама виступила самостійною дієслівною основою.

До ДАТ8 зібрані словоформи із наголошеним прикритим закритим складом CVC. До цього акцентного типу входять 47 словоформ (19,42% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). ДАТ8 складається із п'яти акцентних моделей:

1) ДАТ8М1 представляє наголошений склад CVC в ініціальній позиції, до цієї моделі входять 12 словоформ (4,95% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ), напр. *bártanai* (несми) – $C\check{V}C/CV/CVC$, інф. [8, р. 156; 4, с. 130; 5, р. 200]; *sáxriyā* (він міг зробитися) – $C\check{V}C/CV/C\check{V}$, 3 ос. одн. перф. опт. [8, р. 158; 4, с. 130; 5, р. 179]. Всі словоформи представлені цією моделлю мають наголошений корінь.

2) ДАТ8М2 із наголошеним другим від початку наголошеним складом CVC реалізує 21 словоформу (8,68% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). У більшості словоформ, що входять

до цієї моделі наголошеним є корінь, напр. *adáršiy* (я заволодіє) – $V/C\check{V}C/CVC$, 3 ос. одн. аор. мед. [8, pp. 125; 4, с. 120]; *ahīstatā* (він встановив) – $V/C\check{V}C/CV/C\check{V}$, 3 ос. одн. аор. [8, pp. 128; 4, с. 121; 5, р. 210]. У словоформі *avārsam* (я отримав) – $V/C\check{V}C/CVC$, 1 ос. одн. імп. [8, р. 151; 4, с. 127; 5, р. 169] наголос падає на голосну, довгота якої виникла у наслідок злиття префіксу *ava-* аугменту.

3) ДАТ8М3 із наголошеним третім від початку складом CVC реалізує 8 словоформ (3,3% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). У всіх словоформах, що входять до цієї моделі, наголошеним є останній кореневий голосний, який у поєднанні із особовим закінченням утворює прикритий закритий склад. Така ситуація є найбільш характерною для дієслів третьої особи множини імперфекта та презенса активного стану, напр. – *agaubānta* (вони сказали) – $V/C\check{V}/C\check{V}C/CV$, 3 ос. мн. імп. [8, pp. 126; 4, с. 120; 5, р. 182]; *abarānta* (вони принесли) – $V/CV/C\check{V}C/CV$, 3 ос. мн. імп. [8, pp. 121; 4, с. 119; 5, р. 200].

4) ДАТ8М4 із наголошеним четвертим від початку складом CVC містить 5 словоформ (2,06% від усіх зареєстрованих дієслівних словоформ). Словоформи цієї акцентної моделі також приймають наголос на останньому кореневому голосному, який розташований на стику кореня та особового закінчення. На відміну від минулої акцентної моделі словоформи, що входять до ДАТ8М4 представлені здебільшого імперфектом та презенсом пасива і медіаліса, напр. *akunavāntā* (вони зробили) – $V/CV/CV/C\check{V}C/C\check{V}$, 3 ос. мн. імп. [8, pp. 131; 4, с. 122; 5, р. 179]; *patipayāxva* (ми пильнує) – $CV/CV/CV/C\check{V}C/CV$, 2 ос. одн. імпер. [8, р. 209; 4, с. 148; 5, р. 194].

5) До ДАТ8М5 із наголошеним п'ятим від початку складом CVC входить лише одна словоформа із наголошеним тематичним голосним – *akunavayānta* (вони зробились) – $V/CV/CV/CV/C\check{V}C/CV$, 3 ос. мн. пас. [8, р. 131; 4, с. 122; 5, р. 179].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, у результаті аналізу зареєстрованої лексики було встановлено, що для давньоперських дієслівних словоформ можна визначити як мінімум вісім акцентних типів, до яких входить 21 акцентна модель. Найбільшу поширеність демонструє акцентний тип дієслівних словоформ із наголошеним складом $C\check{V}$, у якому найпродуктивнішими є моделі із третім від початку (19% від загальної кількості дієслівних словоформ) та другим від початку (12,39% від загальної кількості дієслівних словоформ) наголошеними складами. До другого за поширеністю акцентного типу вхо-

дять словоформи із наголошеним складом CV. Модель із другим від початку наголошеним складом є найбільш представленою моделлю цього акцентного типу і складає 24,38% зареєстрованих дієслівних словоформ, що значно перевищує відносні показники інших моделей цього акцентного типу. Загалом до цих двох акцентних типів вхо-

дять майже три чверті всіх зареєстрованих дієслівних словоформ. Така висока акцентна напруженість прикритих відкритих складів пов'язана, по-перше, з їх високою частотністю в усіх давньоперських словоформах, а, по-друге, із тим, що у більшості словоформ ці склади займають медіальну позицію і відповідно є кореневими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Benveniste E. Le systeme phonologique de l'iranien ancien. *Bulletin de la Société Linguistique de Paris*. 1968. vol. 63 No. 12. P. 46–64.
2. Поздняков К. О. Дистрибуція складів у давньоперських іменних і дієслівних словоформах. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. №50. С. 103–107.
3. Расторгуева В. С., Эдельман, Д. И. *Опыт историко-типологического исследования иранских языков*. М.: Наука, 1975. 716 с.
4. Hintz W. *Altiranisches Spruchgut der Nebenüberlieferungen*. Weisbaden: Otto Harrassowitz, 1973. 174 s.
5. Kent R. *Old Persian: Grammar, Texts, Lexicon*. New Eaven: American Oriental Society, 1950. 216 p.
6. Skjarvo P. O. Avestan and Old Persian Morphology. *Morphologies of Asia and Africa* / ed. by A. S. Kaye. Winona Lake: Eisenbrauns, 2007. P. 853–940.
7. Brandstein W., Mayrhofer M. *Handbuch des Altpersischen*. Weisbaden: Otto Harrassowitz, 1964. 160 s.
8. Bachenheimer A. *Old Persian: Dictionary, Glossary, Concordance*. Great Britain: Amazon, 2019. 740 p.
9. Поздняков К. О. Акцентні типи давньоперських іменних словоформ. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2023. Том 25. №2. С. 44–52.
10. Bartholomae Chr. *Altiranisches Werterbuch*. Strassburg: Verlag Von Karl J. Trübner, 1979. 2000 s.